

POETIKA PREDAJA I LEGENDI S POSEBNIM OSVRTOM NA SLIKU ČUDOTVORNE GOSPE SINJSKE

Buljan, Josipa

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:725190>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

ZAVRŠNI RAD

**POETIKA PREDAJA I LEGENDI S POSEBNIM OSVRTOM
NA SLIKU ČUDOTVORNE SLIKE GOSPE SINJSKE**

JOSIPA BULJAN

SPLIT, 2022.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost

Hrvatski jezik i književnost

Hrvatska usmena književnost

**POETIKA PREDAJA I LEGENDI S POSEBNIM OSVRTOM
NA SLIKU ČUDOTVORNE SLIKE GOSPE SINJSKE**

Studentica

Josipa Buljan

Mentor:

prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2022. godine

Sadržaj

1. Uvod	3
2. Predaje	3
2.1. Povijesne predaje.....	4
2.1.1. Ilirske teme.....	6
2.1.1.1. Kraljica Teuta.....	6
2.1.2. Srednjovjekovne teme.....	8
2.1.2.1. Kralj Tomislav.....	8
2.1.3. Osmanska okupacija	10
2.2. Etiološke predaje	12
2.3. Mitske predaje	13
2.3.1. Vile	14
2.3.2. Lada i Ljeljo.....	16
2.3.2.1. Ladarice Jurjevske	18
2.4. Demonološke predaje.....	20
2.4.1. Vještice	22
2.4.2. Vukodlaci.....	24
2.4.3. More	25
2.4.4. Irudica	26
2.5. Eshatološke predaje.....	28
3. Legende	29
3.1. Čudotvorna slika Gospe Sinjske	31
4. Zaključak	38
Literatura.....	39
Sažetak	41
Abstract.....	41

1. Uvod

Usmena je književnost najstariji i najdragocjeniji oblik književnosti. Starost njezina postanka jednaka je starosti postojanja čovjeka. Upravo to je ono što izdvaja usmenu književnost od svih drugih oblika književnosti. Njegovanjem usmenih predaja od najstarijih pa do onih najmlađih naraštaja održava se i oživljava tradicija. Mnogi su autori svoja pisana književna djela napisali tražeći inspiraciju u usmenim predajama, starim običajima i tradiciji. Uglavnom su se tvorcima usmene književnosti smatrali ljudi koji su živjeli u seoskim područjima. Hrvatska se usmena književnost stoljećima pripovijedala i prenosila sa generacije na generaciju upijajući tako sve povijesne i jezične promjene hrvatskog jezika od samog njegovog postanka i čuvajući ga od zaborava.

Cilj je ovog rada prikazati pojedine oblike koji čine usmenu književnost te uz pomoć relevantne literature i kazivača potkrijepiti svaku od tih stavki primjerom kako bi se nastavila tradicija održavanja usmenih predaja i kako ne bi došlo do njihovog zaborava. U prvom dijelu rada biti će predočene vrste narodnih predaja koje danas poznajemo. U drugom dijelu na poseban će se način prikazati jedna od najpoznatijih legendi vezanih za grad Sinj i cijelu Cetinsku krajinu, legenda o slici čudotvorne Gospe Sinjske.

2. Predaje

Predaja je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja.¹ Veliki broj predaja pronalazimo u svetim knjigama, a jedan je od primjera i *Biblija*. Na značaj i ulogu usmene predaje, starozavjetni su pisci više puta ukazivali i poticali njegovanje vjerne usmene predaje, a uzorno je Pavlovo učenje: “*Prema tome, dakle, braćo, budite postojani i držite predaje kojima smo vas poučili bilo usmeno, bilo pismom!*” (2 Sol 2, 15.) Sveti Pavao nastavlja “*Naređujemo vam, braćo, u ime Gospodina, Isusa Krista, da se klonite svakoga brata koji neuredno živi i ne drži se predaje koju ste od nas primili.*”² Uz *Bibliju*, usmene predaje dio su i svetačkih knjiga naroda drugih vjeroispovijesti poput *Talmuda*, *Tipitaka* i *Kurana*. Za razliku

¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 272.

² Isto, str. 273.

od bajke, odnosno od univerzalno prepoznatljivoga bajkovitog određenja, još više od mitskoga, narodne predaje najbolje funkcioniraju u sasvim određenoj pojedinačnoj sredini i čuvaju biljeg lokalnog na svim razinama.³ Glavna je značajka kojom se predaje razlikuju od mitova i bajki element vjerovanja ljudi u njihovu istinitost. Taj je odnos vjerovanja uspostavljen između ljudi i *pričaoca* koji prenose i posvjedoče o istinitosti same predaje. Isprepletanje stvarnih i izmišljenih događaja, mitski sadržaj, nazočnost povijesnih, fiktivnih i stvarnih pokretača radnje, prikaz mjesnih posebnosti te shvaćanje zagonetnog samo su neki od bitnih obilježja predaje kao vrste.

U književnosti razlikujemo nekoliko vrsta predaja. Za pojedinačno svrstavanje u posebne žanrove poznato je nekoliko kriterija, a neki od njih su tematski, funkcionalni i mitski. Predaje se mogu klasificirati na:

1. Povijesne predaje.
2. Etiološke predaje.
3. Eshatološke predaje.
4. Mitske (mitološke) predaje.
5. Demonske (demonološke) predaje.
6. Pričanja iz života.⁴

2.1. Povijesne predaje

Kada govorimo o povijesnim predajama potrebno je određeni događaj o kojem se priča smjestiti u točan povijesni kontekst. Bez toga je nemoguće razumjeti povijesne predaje. Najčešće teme povijesnih predaja su: narodni junaci, uskoci, hajduci, osmansko osvajanje i vladanje. Povijesne predaje nemaju razvijenu fabulu već u najkraćim crtama govore o nekom povijesnom događaju. Prema povijesnome slijedu hrvatske povijesne pjesme, epske pjesme i povijesne predaje mogu se klasificirati na:

1. Agrafijsku epohu.

³ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb. 2013., str. 435.

⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 273.

2. Doba drevnih Grka.
3. Ilirsko i rimsko doba.
4. Starohrvatsko doba.
5. Epoha od ujedinjenja Hrvatske do kraja vladavine narodnih vladara (925.-1463.).
6. Epoha osmanske vladavine (1463.-1878.).
7. Period od konca 19. st. do 1914. godine.
8. Razdoblje između dva Svjetska rata (Jugoslavija 1918.-1990.).
9. Epoha SFRJ (1945.-1990.).
10. Period od osamostaljenja Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine (1990.-).⁵

U nastavku slijede dvije predaje kazivača fra Petra Filipovića i Ivana Markovića iz epohe osmanske vladavine vezane za osmanlijski napad na grad Sinj.

Fra Petar Filipović: „*Godine 1715. ujutro na mlado lito u zdravu Mariju izgori manastir, iliti kuća sv. Frane. Onda ću ti sve potanko kazat jer san i ja ondi ditetom od dvanaest godina bio. Bijaše kućica od zapada manastira plotom opletena, a šivarom opšivena i pokrivena, u koju dica manastirska ležahu, pokraj nje peć pokrivena šimlom i kužina, sve blizu kuće velikim šivarom pokrivena. Dite Ivan, sin Matije Dedića rečenoga Lokme, prilipi užgalu svićicu voštanu k plotu i poče gledati u knjige. Svića dogoriši do plota, otiše se od pruta, zapade goruća u plot. Dite nemogući je prije dobiti, da ju izmakne, ševar ševar ufati oganj, buknu u jedan čas kućica i dade plamen. Kud će nesrića! Pune vitar od Sutine, nagne plamen na peć, s peći na veliku kuću, u malo vrimenta sve sažga. Osta samo crkva, konj i štala, a ostalo sve izgori. Tada fratri goli i bosu priđoše u ovu zgradu, onda novu, od kojih mnogi po kuća i po vialetu razidoše se, za priživiti koji dan budući o ničemu ostali.*“⁶

Ivan Marković piše: „*Na 28 studenog puhala je silna bura, a crne se oblačine po nebu miešale. Oko podne zemlja se vrlo zatrese. Kad prestade trus, koji je neobično dugo trajao, Sinj je bio vas u oblaku od prašine i dima, kad su se krovovi kuća zapalili. Od potresa se u njemu razori i crkva sv. Mihovila. Gotovo isto se dogodi i novoj crkvi, koje zidovi ne mogahu odoljeti drmanju, jer bijahu ogorjeli i izslabili od požara 1715.*“⁷

⁵ Isto, str. 274.

⁶ Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice Hrvatske Sinj, Sinj, 2012., str. 80.-81.

⁷ Isto, str. 81.

2.1.1. Ilirske teme

2.1.1.1. Kraljica Teuta

Kraljica Teuta nakon smrti svog supruga, kralja Agnona naslijedila je prijestolje te tako postala Ilirskom kraljicom. Vladaricom je postala jer je Agnonon sin Pines u vrijeme očeve smrti bio maloljetan i nije mogao naslijediti oca. Dok su povijesni podatci o Teuti oskudni i oprečni, dotle u antičkih autora narod nakon dvadeset i tri stoljeća pripovijeda predaje o ilirskoj kraljici Teuti.⁸ Za kraljicu Teutu veže se veliki broj predaja koje govore o njezinom podrijetlu, sudbini koja ju je zadesila, iznimnoj ljepoti i upravljanju kraljevstvom. Jedna od predaja o njezinom podrijetlu kazuje kako je Teuta bila rodom iz Metkovića gdje je živjela kao kćer ljekaruše. Druga predaja o podrijetlu potpuno je različita od prve i prema njoj Teuta je bila kćer kralja Agnona za kojeg se kasnije udala. Osim usmenih predaja koje su ostale iza Teute od ostalih svjedočanstva izdvajaju se i ostatci njezinih dvora. Mnogo je predaja koje kazuju o zakopanom Teutinu blagu kojeg su mnogi kroz minula vremena uzaludno pokušavali pronaći.⁹ Teutino kraljevstvo zauzimalo je područje od Neretve do Epira uključujući sve otoke osim Visa kojeg je pokušala osvojiti 229.g.pr.Kr., ali je poražena od strane Grka i Rimljana. Kako je izgubila rat bila je primorana plaćati ratnu odštetu.

Teutino kraljevanje

„Teuta je stupila na prijestolje 231. pr. Kr. nakon smrti supruga Agrona. Zbog velike Agronove pobjede Teuta se ponašala oholo te je svojim dopustila da gusare na štetu Grka i Rimljana i plijene njihove lađe i flote. Dok je Teuta opsjedala Vis stigli su Rimljani da bi s njom razgovarali o nanesenim nepravdama. Prilikom njihova govora Teuta je prkosila, ali je obećala da Iliri više ne će činiti nepravde i dodala da se nikome ne može priječiti da iz mora izvlači korist. To je naljutilo najmlađeg rimskog poslanika koji joj je rekao da je rimski običaj kažnjavati one koji čine nepravde i pomagati onima kojima se čine nepravde. Kraljica je prezrela tu opomenu i poslala neke svoje da sjekirom ubiju rimskoga poslanika koji je izrekao opomenu. Neki tvrde da je ubijen jedan poslanik, a neki da su ubijena obojica s cijelom pratnjom. Kad je to vidio

⁸ Dragić, Marko, Hrvatske povijesne i etnološke predaje o Ilirskoj kraljici Teuti, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 16 (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2018., str. 280.

⁹ Isto, str. 280.

Demetrije, koji se nakon Agronove smrti bojao kraljice jer su ga pred njom oklevetali, sjekirom je poubijao sve dalmatinske prvake da bi pružio zadovoljštinu Rimljanima zbog njihovih ubijenih poslanika. Tada je Teuta poslala poslanike Rimljanima i s njima sklopila mir obećavši im plaćati danak koji oni odrede te da će se povući iz Ilirika, osim iz nekoliko mjesta. Teuta je vladala u ime svoga malodobnoga posinka Pinesa. U to vrijeme moćna Ilirska država prostirala se od lijeve obale Neretve do Epira obuhvaćajući sve otoke osim Visa. Nakon pokušaja da zavlada Visom zaratila je s Grcima koji su u pomoć pozvali Rimljane 229. pr. Kr. Porazena je u tomu ratu (229.-228. pr. Kr.)¹⁰

Po kotorskim predajama ilirski su bogovi preklinjali Agrona da ne oženi Teutu:

“Lijepa jeste, isticali su, no je i zloknobnica koja će sigurno donijeti nesreću cijelom kraljevstvu. Već u godinama ali vrele krvi.” Agron je postupio suprotno volji svemogućih. Oženio je Teutu. Volio ju je, vodio sa sobom, darivao poklonima i počastima. Sudjelovala je Teuta s Agronom u mnogim ratovima. Stvorili su moćnu državu. Potom je Agron sagradio prelijepi grad Agronium u kojem će stolovati njegova supruga. Grad je opasan bedemima. U gradu su izgrađeni cvjetni trgovi i arene. Izgrađeno je i pristanište u kojem je “planirano da prvi privezani jedrenjak bude onaj koji će Agrona dovesti kada ovaj dođe na proslavu otvaranja grada”.¹¹

Na području Boke Kotorske nalazi se pećina koja nosi naziv po kraljici Teuti. Pećina je poznata po izvoru Sopot koji je danas poznat kao Teutine suze, a moguće ga je vidjeti samo dva puta u cijeloj godini.

„To ti ona plače za vojnicima poginulim protiv Rimljana. Kad je Agron umro, bio je strašan potres i mnoge rijeke koje su tad tekle njegovim kraljevstvom postale su ponornice zauvijek. Ispod risanskih planina postoji sedam podzemnih jezera. Niti jedna od rijeka nije još izbila na površinu a to će se desiti jedino kada žena slične božanske ljepote bude stolovala u Risan, na Carine.”¹²

¹⁰ Isto, str. 282.

¹¹ <https://www.scribd.com/document/380828951/teuta> (pristupljeno 12. rujna 2022.)

¹² Isto.

2.1.2. Srednjovjekovne teme

Najranije podatke o povijesti hrvatskog naroda zapisao je poznati bizantski car i povjesničar, Konstantin VII. Porfirogenet. On je u 6 poglavlja (13., 29., 30., 31., 40. i 41.) u svom djelu „*O upravljanju carstvom*“ zabilježio vrijedne informacije o Hrvatima i njihovoj domovini od samih početaka. Porfirogenet u tomu djelu bilježi povijesnu predaju o Hrvatima koji su u današnje domovine došli predvođeni petoricom braće: Klukom, Klobekom, Kožočešom, Muklom i Hrvatom te dvjema sestrama Tugom i Bugom.¹³ Područje današnje domovine Hrvati su naselili od 610. do 630.g. došavši iza Babinih greda iza Karpata. Vrlo rano su primili kršćanstvo o čemu, između ostalog, svjedoče bazilike u Zenici, Brezi, Srđu, Lepnici, Šuici, Duvnu, Marindvoru u Sarajevu, Doboju kod Kaknja, Blagaju na Sani, Majdanu kod Mrkonjić Grada, Ričici kod Kaknja, Komjenovcima (Jabuci) kod Ustikoline na Drini i drugdje.¹⁴

„Dojdoše iz priko Babinih gora Hervati najprvo u Dalmaciju i ove sadanje hrvatske i slovinske strane, s mlogim bojem istiravši Abare, ovdje se nastaniše. Prid ovim bijaše pet bratje: Kluka, Klobej, Kožočeš, Muklo, Hrvat i dvi sestre: Tuga i Buga. I od njih Dalmacija, koja je od mora do Dunava dosegla, hrvatsko ime prija, i zove se do današnjega dneva. – Upade u turske ruke Peršija; Turci se odvojiše od oblasti rimskih cesara.“¹⁵

2.1.2.1. Kralj Tomislav

Kralj Tomislav, hrvatski je vladar koji je prvo vladao kao knez, a onda se kako se vjeruje oko 925. godine na Duvanjskom polju okrunio za hrvatskog kralja. O njegovom podrijetlu nema puno vjerodostojnih podataka, a smatra se da potječe iz loze Trpimirovića te da je na prijestolje došao kao nasljednik svoga oca, Mutimira. Kad je proglašen knezom, oslobodio je Posavsku Hrvatsku među Dravom i Savom.¹⁶ Nakon prvih velikih vojnih uspjeha, Tomislav je pod svoju vlast stavio Bosnu i Hum. Učinivši Hrvatsku snažnom, Tomislav je

¹³ Dragić, Marko, Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnom pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2-3, Split 2009., str. 22.

¹⁴ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str.298.

¹⁵ Isto, str.298.

¹⁶ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 301.

okrunjen na Duvanjskom polju između 920. i 925. godine.¹⁷ Zlatnom ga je krunom ovjenčao hrvatski biskup *Grgur Ninski*.¹⁸ Tim je događajem Hrvatska postala kraljevinom.

Godine 925. u Splitu je održan Veliki crkveni sabor. Na saboru su bili prisutni svi crkveni velikodostojnici. Tu je bio njegov vazal Mihajlo knez humski, svi banovi i župani; nadbiskup splitski Ivan, hrvatski biskup Grgur Ninski, biskupi rabski, krčki, osorski, dubrovački i kotorski, kao i poslanici pape Ivana X. – Ivan Leon i Madalbert.¹⁹ Povod za sazivanje Sabora bili su veliki neredi i zanemarenost koja je vladala hrvatskim prostorima u to vrijeme. Kao rješenje za suzbijanje nereda, na Saboru je doneseno 15 točaka kojima bi se trebala riješiti loša situacija u državi. Glede sukoba unutar Crkve, Tomislav se odrekao grčkog utjecaja potpuno se pokorivši rimskom papi.²⁰ Kao posljedica toga Božja služba se od tad obavljala samo na latinskom jeziku dok je hrvatski izbačen iz upotrebe. Vlast hrvatskog biskupa također slabi.

Zahvaljujući grčkim ljetopisima, saznajemo kako je kralj Tomislav uspješno obranio Hrvatsku od bugarskog cara Simeona koji je bio spreman osvojiti. O smrti kralja Tomislava i mjestu ukopa do danas nemamo nikakvih saznanja.

Krunidba kralja Tomislava

Kraljo Tomislavo, kada je u stara vremena vlado Rvackom, bio je krunisan u Kongori pod čvorovim rastom, a i danas se zna gdje je bila crkva u kojoj se Tomislav krunio. Kako stari ljudi pamte i pripovijaju, ukopan je Tomislav na Jabuci njivi (na Čondraku) i pored Tomislava ukopana su još tri poglavita rvacka kralja. Najprvo je na cilom svitu od svih svitskih vladara onoga staroga vakta, najprvo je Tomislav okrunjen. Stari su naši pripovijдали da je naroda bilo za vrime krunisanja Tomislava tri i po milijuna i od Stržnja do Sovički vrata ispod kapka mogo si proc' da čovik pokiso ne bi.²¹

Crkva u kojoj se vjenčao kralj Tomislav

¹⁷ Dragić, Marko, Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnom pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2-3, Split 2009., str. 30.-31.

¹⁸ Isto, str.31.

¹⁹ Isto, str.31.

²⁰ Isto, str.31.

²¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str 302.

Legenda kaže da je na Gradini poviš Petrovića bila crkva koja se zvala Ružica. U toj se crkvi, kazivali su brte stari, vinča kralj Tomislav. A njegova žena je bila rodom iz Zauma.²²

Crkva u kojoj se posvetio kralj Tomislav

U Mesijovini se nalazi Gradina i tu je bila crkva Sv. Ilije i kazivali su da je se tu kralj Tomislav doša posvetit poslje krunisanja. I danas se to misto zove Crkvina. Tu su nađeni neki grebovi i kaže se ako se kopa po strani od Duvna da odma počme nevrime. To je sveto misto i ne smi se dirat u grebove.²³

2.1.3. Osmanska okupacija

Kako bi onemogućio nastanak privilegiranog staleža koji bi mu mogao postati prijatelj, sultan Murat II., 1420. godine uveo je danak u krvi. Uz to cilj je bio prikupiti i stvoriti istaknutu robovsku vojsku koja bi bila sastavljena od zarobljenih dječaka kršćanske vjeroispovijesti. Dječaci su dolazili iz zemalja koje su pale pod osmansku vlast. Takva se vojska nazivala janjičarima. Danak u krvi postao je uobičajen način ubiranja poreza u osvojenim zemljama. Svake pete godine iz Carigrada su, u porobljene južnoslavenske zemlje, dolazili komesari/poreznici zvani *tjelosnici* te su išli od mjesta do mjesta, a svaki domaćin morao je reći točan broj djece i pokazati ih komesaru.²⁴ Odbijanje i pokušaj skrivanja najoštrije se kažnjavalo. Ovakav način ubiranja poreza potrajao je sve do 17. stoljeća. Danak u krvi odredio je sudbinu preko dvije tisuće djece sa područja Balkana.

Roditelji su na kojekakve načine pokušali spasiti svoju djecu od teške sudbine, a to bi uglavnom postigli potplaćivanjem. Zbog nemogućnosti da svoje dijete otplate, neki su roditelji bili prisiljeni nagrditi svoju djecu kako bi ostali s njima. Još jedan od načina kojim se nastojalo spriječiti odvođenje djece, bila je ženidba. Naime, kako su oženjeni mladići bili pošteđeni danka, često su se djeca već u dobi od jedanaest ili dvanaest godina ženili. Postojao je još jedan način izbjegavanja, a razlikovao se od svih drugih. A. Kotarini početkom 17. stoljeća proputovao je južnoslavenskim zemljama i vidio kako kršćanski roditelji daju novac svojim „poturčenim sunarodnjacima kako bi oni podmetnuli svoju djecu; oni su to sasvim rado činili

²² Isto, str. 302.

²³ Dragić, Marko, Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnom pripovijedanju, Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu, 2-3, Split 2009., str. 32.

²⁴ Dragić, Marko, Danak u krvi u romanu „*Na Drini ćuprija*“ i u suvremenom pripovijedanju HUM časopis, Filozofski fakultet Sveučilišta u Mostaru, br.8, Mostar, 2012., str. 125.

zato što su se nadali da će njihovoj djeci na ovaj način poći za rukom da u Carigradu dođu do visokih časti“.²⁵ Među kršćanskim narodom javio se i običaj oblačenja muške djece u žensku odjeću, a sve s ciljem da ih spase od odlaska u janjičare.

Jedna od predaja koja je i danas ostala u narodu, a govori o tome kako su se Turci odnosili prema ženskoj djeci. Naime, kada je jedan turski beg došao kod jednog imućnog Cincara tražiti ruku njegove kćeri, otac je da bi je spasio naredio da istetovira križ na čelu. Tako je beg nije mogao uzeti. Nakon toga žene su istetovirale križeve po rukama kako bi se spasile. Kršćanski je puk sve nade i vjeru polagao u Boga, vjerujući da ih samo on može spasiti od okrutne turske sile.

Nakon pada Bosanskog Kraljevstva u osmanske ruke, započelo je krvavi teror zarobljenog naroda. Silovanje žena, ubijanje djece, uništavanje vjerskih objekata postala su svakodnevnica. Više od trideset tisuća mladih dječaka odvedeno je u janjičare, a sto tisuća kršćana bilo je zarobljeno. Starosna dob dječaka koji bi bili odvedeni bila je od 8 do 10 godina. Sakupljanje je vršio viši janjičarski časnik sa svojim vojnicima i tajnikom.²⁶ Odvedene dječake zvali su *kul*, *gilman* i *olgan*, a nakon prvog dijela pouke zvali su ih *adžani ogamlar* (strani dječaci).²⁷ Nakon što bi ih odvojili od roditeljskog doma, dječake se na sve načine nastojalo poturčiti. Tako su učili turski i arapski jezik, kaligrafiju, teologiju te su prolazili posebno osposobljavanje za polazak u janjičare. Tako bi djeca vremenom zaboravljali svoj dom i postajali Turčinima. Trajanje pouke iznosilo je tri do sedam godina. Sa punih 20. godina bili su razmješteni u janjičarske vojne jedinice. Tako bi osigurali slobodu, ali time ne bi bili vraćeni u svoj dom nego im se omogućilo da ne mogu biti prodani ili darovani.

Ulaskom u janjičarske jedinice, mladi su kršćanski dječaci postajali barabama. Rušili su i pljačkali samostane, palili kuće, ubijali nevine ljude. Samo su poneki dječaci uspjeli ostati na dvoru i tako bi dobili priliku za uzdizanjem u karijeri. Oni koji bi bili promaknuti bili su postavljeni za sandžakbegove ili beglerbegove. Neki od njih uspjeli su napredovati i do titule vezira, a najpoznatiji među njima je Mehmed-paša Sokolović.

Osmanska okupacija nije zaobišla ni grad Sinj, a svjedočanstvo o tom događaju piše fra Ivan Marković:

²⁵ Isto, str. 126.

²⁶ Isto, str. 130.

²⁷ Isto, str. 131.

Fra Ivan Marković: *Ali je ljepotom i utiskom nadišao sve ostalo prizor obsjednutog Sinja. Vidio si Grad razsvjetljen, navalu neprijatelja na nj, lumbardanje, pri kome je, s jedne strane i s druge strane, izmeteno više od 1000 svjetlih lopta, bumba i granata, 400 raketa i 2000 hitaca... Na jedan mah, u parokrugu blistajuće svjetlosti, prikazuje se Gospa u bijelo obučena, a neprijatelj nestaje... Sinj slavi pobjedu. Ovim dovrši preznamenito sinjsko slavlje godine 1887.*²⁸

2.2. Etiološke predaje

Etiološke predaje nastaju na temelju povijesnih događaja i osoba i iz ljudske potrebe za objašnjenjem uzroka i podrijetla nastanka naziva pokrajina, mjesta, lokaliteta, grobova, grobalja, prezimena; nastanka i nestanka jezera, vrela, bunara, čatrnja, virova, ponora te uzroka različitih pojava u prirodi i među ljudima.²⁹ Etiološke predaje najčešće govore o o nastanku imena lokaliteta, a unutar te skupine postoji podjela kojima mogu pripadati. Tako se razlikuju: lokaliteti koji nose naziv po narodnim vladarima, vjerski lokaliteti, lokaliteti na mitskoj razini. Također neke od etioloških predaja nastale su iz životnih priča. One kao takve čuvaju od zaborava važne događaje i poznate osobe od najranije povijesti.

Marin ponor

*„Ima gori u našoj planini, mi kad smo bili dica stalno bi gori išli, kad smo blago vodali, ima jedna jama ka ponor ono. To se uvijek govori'lo ka Marin ponor. Ima doli metara, duboko je to, ne znan ja sad točno koliko je duboko... A pričalo se prije da se tu jedna djevojka iz sela ode bac'la, jer se nije mogla udat za nekog momka iz sela, 'ko će znat. Nisu to onda dali ćaća i mater 'ko zna kako joj je bilo namireno. Išla ona vodit' blago 'ko i svi, to se prije uvijek išlo u planinu, danas neće niko da iđe... I etot jedan dan ošla gori sa blagon i kažu skočila u taj ponor. Tako se to onda govorilo Marin ponor.“*³⁰

Mojanka

„Mojankaje misto na Kukuzovcu, kad se iđe iz Sinja prema Splitu na desnu ruku. A to se zove Mojanka po tomu što je nekad bila djevojka Anka koju su svatovi vodili, a

²⁸ Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice Hrvatske Sinj, Sinj, 2012., str. 83.

²⁹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 415.

³⁰ Kazala mi Matija Buljan (djevojačko Jukić), rođena 1935. na Biteliću

dočekali ji neka jača sila i poubijala svatove i Anku odvela. Za Anku se ne zna šta je od nje bilo, a mater njezina kad je čula, išla po Mojanki i tražila Anku među mrtvima i žalila je: „Anka moja, moja Anka, jadna tvoja majka!“ I po tomu događaju i kako je ona žalila nadjelo se ime, prozvalo se imenom Mojanka.³¹

Planine babe

Jedne godine nakon tvrde zime odmah prvih mjeseci nekim je babama nestalo sijena za stoku. U veljači se prohorilo (vrijeme je postalo ljepše) i babe su odlučile ranije nego obično potjerati stoku u laninu (obično se ovce gone u planinu početkom 6.mjeseca). Pošle su zadnja tri dana u veljači, a kako nisu mogle za to kratko vrijeme izaći na planinu, govori se da je veljača molila ožujak da se nastave lijepi dani: “Ožujače, po Bogu rođače daj mi zajmi dva-tri bijela dana da ispratim babe u planine.” Dok su babe gonile ovce pjevale su: *Veljačo, veljačice, dok je mojih ovnova kolorošćića i jarčića vitorošćića, ja se ne bojim tvoje oštre zime.*” Taman babe izašle na planinu, zima se vratila. Od silne hladnoće babe su se jednoga jutra smrzle i pomrle. I danas postoje njihove figure u kamenu, likovi triju baba kako muzu ovce na strugi i uz njih stoje kablovi u koje su muzle mlijeko. Po tome se ta planina zove Babe. Postoji uzrečica u našem narodu koja se tiče velikog nevremena, a vezana je za taj događaj. Naime, kada počne kihati (padati snijeg) pri kraju veljače ili na početku ožujka kaže se: *Danas su ti huke babe!*³² (Stolac)

2.3. Mitske predaje

Mitske predaje pripovijedaju o vilama i povijesnim osobama kojima je narod pripisao nadnaravnu moć.³³ U narodnim predajama slavenske i hrvatske mitologije vile bi gotovo uvijek bile prikazane kao iznimne ljepotice zlaćane kose i tamnih očiju. Posjedovale su posebne moći kojima bi se služile da bi pomogle junacima. Postoji nekoliko predaja o vilama i čudesima koje bi one činile kako bi pomogle ljudima. Jedni pripovijedaju da su ih vile izliječile; drugi da su siromašnim djevojkama pomagale brže istkati ruho za udaju; treći da su pomagale nejakim

³¹ Dragić, Marko, *Književna i povijesna zbilja*. Hrvatsko kulturno društvo napredak, 2005., str. 106.

³² Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008. str. 422.

³³ Isto, str. 429.

pastirima; četvrti da su mlade prenijele preko jezera u planinu, a stare pred crkvu itd.³⁴ Uz vile, narodne predaje spominju i vilenjake i vilinčete.

Vile su strogo čuvale svoju tajnu da im je jedna noga magareća, kozja ili konjska, a onoga tko bi to otkrio su kažnjavale. Andrijica Šimić, Matija Tomić i Marko Kraljević samo su neki od povijesnih osoba kojima se prepisivala natprirodna moć. Zapise o vilama pronalazimo već kod bizantskog cara Prokopije iz Cezareje, a od ostalih pisaca koji također pišu o vilama izdvajaju se Ivan Kukuljević Sakcinski, Ivan Zlatousti i Stanko Vraz.

2.3.1. Vile

Vile su poznate kao najčešća stvorenja svjetskih mitologija. Teorije o njihovom postanku razlikuju se od naroda do naroda. Vile *Rusaljke* stari je slavenski naziv za vodene vile. Po nekim drevnim predajama rano preminule djevojke i žene pretvarale su se u vodene vile – *rusaljke*.³⁵ Po njima blagdan Duhova u nekim područjima Dalmacije nose naziv *Rusalije*. U narodnoj mitologiji *rusaljke* predstavljaju nasljednice vila. U hrvatskoj teoriji o tome kako su nastale vile spominje se priča o Adamu i Evi koji su zbog srama slagali Boga o tome koliko imaju djece. Na to je Bog rekao: Koliko vidljivih, toliko nevidljivih; te su od zatajene djece nastale vile.³⁶ Postoji još nekoliko verzija ove priče o Adamu, Evi, njihovoj djeci i tome kako su nastale vile. Također se uz ove priče o Adamu i Evi spominje i priča da su vile nastale od duša ubijenih i prerano umrlih djevojaka.

Za razliku od hrvatske mitologije u britanskoj mitologiji, vile su prikazane kao mala šumska stvorenja sa krilima. Prema predajama vile žive u oblacima; na planinama; u šumama; poljima; pećinama; bunarima; potocima; rijekama; jezerima; morima.³⁷ Poznata dalmatinska staništa vila iz narodnih predaja bila su na planinama Mosoru, Dinari, Biokovu, Velebitu i u gradu Omišu. Ovisno o tome gdje su vile stanovale ljudi su im nadijevali imena pa se tako razlikuju *Jezerkinje*, *Oblakinje*, *Vodarkinje*... Vjeruje se da postoji deset vrsta vila.³⁸ Jedna od poznatijih vila koja se posebno spominje u Dalmatinskoj Zagori je vila Zvonimira.

³⁴ Isto, str. 429.

³⁵ Dragić, Marko, Vile u tradicijskim pričama šibenskog i splitskog zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 221.

³⁶ Isto, str. 222.

³⁷ Isto, str. 225.

³⁸ Isto, str. 225.

Suđenice su jedna od vrsta vila, a njihova je moć u tome što mogu upravljati ljudskom sudbinom. Nakon rođenja Suđenice bi dolazile 3 dana, svaki dan druga te bi svaka od njih odredila sudbinu djeteta. Prva Suđenica tka nit života (rođenje), druga odvija životni vijek, a treća prekida život.³⁹ Za razliku od vila koje su prikazane kao oličenje ljepote, Suđenice se prikazuju kao starice. Obično se prikazuju kao sedam vila ili kao trijada. U hrvatskoj mitologiji Suđenice se još nazivaju: *Rođenice, Orisnice, Rojenice, Rožanice, Sudbenice, Suđenice, Sudije, Usude, Sudnice*.⁴⁰ Poznati hrvatski pisci Petar Zoranić i Marko Marulić također u svojim djelima „*Planine*“ i „*Judita*“ spominju vile *Suđenice*.

Tri vile u Muću

*Jedan je čovjek bio u Svilaji, gdje je čuvao stoku i obrađivao zemlju. Bilo je to vrijeme u ljeta. Kada je pala noć, on je nakon nekog vremena otišao na tavan i zaspao. Spavao je neko vrijeme i tada je čuo kako je netko otvorio vrata i ušao u kuću. Nije se dizao iz svog ležaja, niti se javljao samo je pogledao tko je to. U prizemlju kuće, oko ognjišta, vidio je tri ženske osobe, dugih kosa, koje su tiho sjedile oko ugasle vatre na ognjištu. Malo-pomalo su opet upalile vatru, te su tako u tišini sjedile i grijale se. To je potrajalo neko vrijeme, možda jedan sat. Nakon toga one su „zaprećale“ vatru (lagano je prekrile pepelom) i izišle u noć, ostavivši sve kako su i zatekle. Čovjeku na tavanu nisu se uopće obraćale, a ni on njima.*⁴¹

Vile i momci

*O vilama se uvijek govorio da su bile lipe ka slika šta se ono reče, crne duge kose, lipe oči, a cile su bile lipe osim šta su imale ka konjske noge i kopita. To je bio znak da su vile, tako bi se raspoznavale. A to dok ne bi vidio da imaju take noge nisi moga znat da su vile, kad gori izgledaju normalno. Tako bi namamljivale muške u šumu i prvo bi izašle iz grma do pasa jer su do tu bile lipe, a onda kad bi muški prista, izašle bi cile i onda bi in vidli noge ka u kobile i kopita da imaju.*⁴²

³⁹ Isto, str. 225.

⁴⁰ Isto, str. 225.

⁴¹ Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str.75.-76.

⁴² Kazala mi Lucija Žižić (djevojačko Botica) rođena 1947. u Rudi

Momak izazvao vile

Bio je slučaj di su se momci zezali, jedan je momak zaziva vile i ruga se. To je bilo ispod Lišnjaka, baš ispod tih greda. Odnikud se čula vila i kad šta, dobi pljusku u obraz i psta trag na licu! A nigdi nikog nije bilo! Nije se vidio ko je. Ostao je trag na obrazu, dugi crveni prsti. Kažu da su one došle za vrime Austrougarske. Dit je moj nji vidio kad se zapale sviće voštanice, u noći, onda one dođu i igraju. One dođu na vodu i igraju i ne smiš im riči reć.

Isto ka da slušan dida Kavra, to j' od tvoje bake ćaća, isto ki da ga sad vidim, on bi vajik ima očenaše, on bi molio Boga, onda bi reka: „Sad će noć“, i kaže, „Ajte u kolo“ i undi posli toga bi večerali...

Eto, tako je to bilo prije, dite moje, ali su bili ljudi mirniji, više su se družili, evo kad bi bija Božić, bilo bi dvajst ljudi u kolu, a sada, niko nikog ne poznaje. I tako o tim vilama se nije smilo pisat niti izdat knjiga, jer su one bile opasne. One su odnile jednog zgodnog i naročitog mladića, niko ga više nikad nije vidio.⁴³

2.3.2. Lada i Ljeljo

Lada i Ljeljo u slavenskoj su mitologiji poznati kao majka i sin. Lada je božica mladosti, plodnosti i proljeća dok je njezin sin Ljeljo bog ljubavi. U čast tih božanstava do pedesetih godina dvadesetoga stoljeća Hrvati u Slavoniji, Srijemu, Bačkoj i Mađarskoj izvodili su ophode, obrede i pjesme u čast božice Lade i njezinoga sina boga Ljelje.⁴⁴ Obredi posvećeni Ladi i Ljelji samo su jedan od primjera narodnih obreda. U hrvatskoj se tradiciji njeguje slavljenje obreda u čast mnogih svetaca i blagdana, a neki od njih su obredi za vrijeme sv. Filipa i Jakova, sv. Jure, sv. Marka, sv. Ivana Krstitelja... Razlikuju se izvori hrvatski obredi i obredi koji su se razvili iz starih slavenskih i romanskih obreda. Jedan od obilježja narodnih obreda su usmene lirske pjesme kojima se postiže estetska i socijalna vrijednost. U narodu se vjerovalo da će pjesmom izmoliti uslišanje svojih molitvi i želja.

⁴³ Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 179.

⁴⁴ Dragić, Marko, Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu, Zbornik radova Filozofski fakultet Split, 5, Split, 2012., str. 44.

Prvo spominjanje riječi Lado pronalazimo u poljskom Statuo provinciali iz 15. stoljeća. pripjev Lado također se spominje u svadbenim pjesmama u poljskoj i češkoj tradiciji. U staročeškom *lada* znači 'djevojka'.⁴⁵ Osim u slavenskoj tradiciji Lado se spominje i kod baltičkih naroda u svadbenim i proljetnim pjesmama. U mnogim literaturama pronalazimo različita objašnjenja vezana za božanstvo Lado i običaje koji su karakteristični za pojedina područja. Za božicu Ladu vežu se i imena pojedinih mjesta kao što su *Ladinec, Ladovac, Ladovica, Ladešić, Ladina*. Uz Ladu u Litvi, Poljskoj i Rusiji spominje se i njezin sin Poljeljo. U tim je zemljama bio drevni običaj da od prve nedjelje po Uskrsu do Ivandana djevojke i žene u kolu pjevaju pjesme u čast Lade.⁴⁶ O *Ladaricama* iz narodnih priča saznajemo kako su one od blagdana svetog Juraja, 23. travnja do blagdana svetog Ivana Krstitelja 24. lipnja hodale svijetom. Iz tog običaja razvio se i običaj hodanja djevojaka po selu sa vijencima na glavi u Ivanjskoj večeri.

Ljeljov dar

*U zoru ljupkog maja cvjetnu sam ružu brao;
Zanesen bajom njenim napomično sam stao,
A Ljeljo, nestašni Ljeljo, na rame moje pade,
Milujuć me rukom nježno govorit stade:
„Ostavi ružu čelam’, sa njene svježe krune
Slađanim medom neka košnice svoje pune;
Pusti leptira malog neka veselo lijeće
I ljubi pramaljeće rosno i mlado cvijeće.
U mome bogatom vrtu obilno cvijeće cvati,
Jedan ću mio cvjetak u tvoja naručja dati:
Ta gledni djevojče ono! Zar nisu od ruža sviju
Njezine usne ljepše, usne što ljubav piju?
Kô osmjeh rane zore njezino lice rudi,*

⁴⁵ Isto, str. 45.

⁴⁶ Isto, str. 45.

*A burom želje žive talasaju se grudi,
Čarobni pogled njeni u duši nebo stvara –
Nek ona bude tvoja, eto ti moga dara!“
I kad te poznah divnu, kao munjevna strijela
Pojuri žićem cijelim mlađana krvca vrela.
Ostavih ruže, nek ih čelice piju,
A duša tebi letnu prepuna milja sviju.
Kao mirisom svojim leptira cvjetak ubav,
Poljupcem ti si svojim primila moju ljubav, -
A Ljeljo i sad lijeće i maše svojim krilom.
Hvala ti, hvala Ljeljo, na tvome daru milom!
Kao mirisom svojim leptira cvjetak ubav,
Poljupcem ti si svojim primila moju ljubav, -
A Ljeljo i sad lijeće i maše svojim krilom.
Hvala ti, hvala Ljeljo, na tvome daru milom!⁴⁷*

Aleksa Šantić, 1892

2.3.2.1. Ladarice Jurjevske

Blagdan sv. Jure slavi se 23. travnja u spomen na njegovu mučeničku smrt u Kapadociji 303. godine. Stradao je u progonu kršćana za vrijeme cara Dioklecijana. Hrvati ga štiju od najranijih vremena, a tome svjedoče crkva u Putalju kod Solina koja datira iz 9. stoljeća, bio je zaštitnik Poljičke Republike, a danas ga mjesta Senj, Vis i Lovran slave kao svoga zaštitnika. Osim u Hrvatskoj, sv. Jure štovan je u cijelom svijetu pa je tako zaštitnik Barcelone, Armenije, Portugala, Engleske, Gruzije, Genove. Za svetog Juru vežu se mnoga čudesa, a najpoznatija je priča kako je ubio zmaja.

⁴⁷ Isto, str. 45.-46.

Iako o njemu ima vrlo malo pouzdanih podataka, tijekom stoljeća su nastale mnoge legende, velikim dijelom u vrijeme viteštva, koje toga mučenika (vjerojatno zato što je bio vojnik) najčešće prikazuju kao viteza koji ubija zmaja i spašava princezu. Tako postoji legenda (pripisuje se Giacomu di Varazzeu) koja tvrdi kako je u jezeru u blizini grada Silene živio zmaj, kojemu su svakodnevno za hranu morali davati ovce, janjad, telad ili kakvu drugu životinju. Međutim, zmaj se obezobrazio pa je počeo tražiti da mu žrtvuju mladiće i djevojke. Oni na koje je pala kocka bili bi bačeni zmaju. Jednom zgodom na takav način bi izvučena i kraljevna, ali dok je išla u smrt, sretne ju sveti Juraj i kaže da će ju spasiti ako kralj obeća da će se on i svi stanovnici ostaviti poganskih bogova i obratiti na kršćanstvo. Kralj spremno obeća. Kad je zmaj izišao iz jezera, sveti Juraj se zaleti prema njemu na konju i kopljem mu probode vrat. Potom ga sveza svilenim konopcem i povede pred kraljev dvor, gdje kralj još jednom potvrđi da će se obratiti, a sveti Juraj potom ubije zmaja.⁴⁸

U čast svetom Jurju, prva pjesma u hrvatskoj lirskoj pjesmarici iz 14. stoljeća nosi naziv *Pisan svetog Jurja*. Blagdan sv. Jure po narodnim predajama označavao je kraj zime i lošeg vremena, a posebno su se slavili pastiri. Sv. Jure slavi se kao zaštitnik pastira, ratara, konja i druge stoke, zemlje, usjeva pa su ljudi na njegov spomendan da bi otjerali zle duhove kitili kuće, štale i stoku zelenilom. Uz običaj kićenja, u večer na Jurjevo pale se i krjesovi, a onda se po mjestu gdje je gorjela vatra prevodila stoka. Također su se štala i stoka škropile svetom vodom kako bi se sačuvale od zala. Kako je sv. Jure zaštitnik stoke, usjeva, zemlje, svi su običaji i obredi uglavnom vezani za poljoprivredu i stočarstvo kako bi usjevi bili što plodniji, a stoka se obranila od zla. Jurjevske su obrede pratile narodne igre i pjesme u kojima su raznovrsni mitski, ljubavni i vjerski lirski motivi.⁴⁹

*Isteče sjajan Mjeseče,
za njim je zvijezda Danica.
Mjesecu zvijezda govori:
“Polako, ja sam mjeseče!
I ja ću s tobom za polje,*

⁴⁸ <https://www.vjeraidjela.com/sveti-juraj-legende-blagoslov-konja-narodni-obicaji-i-molitve/> (pristupljeno 12. rujna 2022.)

⁴⁹ Dragić, Marko, Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu, Zbornik radova Filozofski fakultet Split, 5, Split, 2012., str. 49.

*i ja ću hvatati volove,
i ja ću orat dolove.
I ja ću sijat konoplje,
i ja ću plesat tenefe,
i ja ću vezat djevere.
Ko ono leže kod kola,
ka ono junci kod tora?
Što oni ne će u kolo?
Danas je slavni Jurjevdan,
a oni leže cio dan.⁵⁰*

Kao i za sv. Ivana, mlade djevojke na blagdan sv. Jurja hodaju po selu, a poznate su kao *krisnice* ili *jurjašice*.

2.4. Demonološke predaje

Demonološke (demonске) predaje u osnovi imaju osobni doživljaj, susret s demonološkim (onostranim) bićem. Najčešći demoni u toj vrsti naših predaja su: vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić; zloguke ptice (gavran, kukviža), te razna plašila, prikaze, utvare.⁵¹

Po narodnim predajama demonska bića nestaju u zoru s kukurikanjem pijetla jer je zora simbol Kristova dolaska. U kršćanskoj ikonografiji pijetao stoji pored sv. Petra i podsjeća ga na njegovu i kajanje i u tom smislu simbolizira i Kristovu muku.⁵² Postoje neke narodne predaje kako se zaštititi od demonskih bića. Jedan je od načina da se konzumira mnogo bijelog luka ili se na ognjištu pale grane trešnje ili smreke. To predstavlja zaštitu od vještica. Poznate su i mnoge basme protiv demona. Basma je stručni naziv za usmeno-retorički oblik koji se pri

⁵⁰ Isto, str. 49.-50.

⁵¹ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 436.

⁵² Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 120.

magijskom obredu šaputao/recitirao, pjevušio po želji: da se čovjeka, njegovu imovinu i stoku zaštititi ili oslobodi od bolesti, demonskih sila i vremenskih nepogoda; da djevojci dođe i/ili oženi je njezin odabranik, da za vrijeme sušnih proljetnih i ljetnih dana božanstvo udjeli kišu i tako spasi ljetinu.⁵³ Običaj je također na blagdan sv. Marka posvetiti 4 crna trna i tako posvećena staviti u kutove kreveta.

Poznate su mnoge molitve koje su se molile sa ciljem da se ukloni urok. Vjerovalo se da će se otkriti je li dijete urečeno ako njegova majka uzme žeravku i baci je u vodu. Ako žeravka potone, dijete je urečeno i žena onda moli protiv uroka.⁵⁴ Do naših se dana sačuvao običaj da se čuđenje i hvaljenje maloga djeteta poprate riječima: *Ne ureklo se; Ne budi mu uroka; Dobara mu (joj) srića! Bog mu bio u pomoći! Ne bilo mu naude! i sl.*⁵⁵

Molitva protiv uroka:

Prvo se triba prikrstit tri puta u tek onda početi moliti sljedeće:

Oj misusovo, u ime Isusovo

Sveta Ana, Gospina majka:

„Pokaži mi svu istinu bolesti

i zdravlja i života.“ (za koga moliš)

Izmoli se ovo tri puta i onda nastavi dalje:

Šetala se sveta Ana

Gospina majka

priko polja ravna

Srila urok i rokicu:

Di ideš priko,

urok i rokice,

u vištati di je lipo,

⁵³ Isto, str. 95.

⁵⁴ Isto, str. 94.

⁵⁵ Isto, str. 94.

di je drago.
Raziđošē se urok
i rokicu po svitu;
ka pčele po cvatu,
ka magla po planinama,
ka momci, po rudinom.
Dva urliču, tri odriču
Otac i Sin i Duh Sveti
u pomoć bija.
*Amen.*⁵⁶

2.4.1. Vještice

Prema predajama koje su poznate među pukom, vještice su stvarne osobe kojima je đavao nakon što bi sa njim sklopile savez omogućio natprirodne moći kako bi naškodile ljudima ili životinjama. Prikazivane su na negativan način sa grbom na leđima, stršenim obrvama, izobličene brade i dugog nosa. Ulazile su kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile pri spavanju itd.⁵⁷ Njihova su se zlodjela mogla obesnažiti na misi polnoćki u večer uoči Božića ili pri samom spomenu Boga. Vještice su spaljivane na lomači od 13. do 18. stoljeća. U Hrvatskoj je također posljednja vještica spaljena u 18. st, a zabranu o njihovom spaljivanju donijela je 1758. godine Marija Terezija. Poznato je nekoliko naziva za vještice: *babe, coprnice, more, stuhe*.

Vještice su u hrvatskim narodnim pričama poznate po đavoljskoj duši, zlim očima i srcem. Obično su se skupljale u kasnoj noći i razmišljale kako i kome će nanijeti štetu. Jedna od moći koje su posjedovale bila je da mogu napustiti svoje tijelo. Prema predajama tada njihov

⁵⁶ Isto, str. 95.-96.

⁵⁷ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 437.

duh kroz usta izlazi vani u obliku crne muhe i odlazi u daljinu, odakle se pretvara u neku drugu životinju i čini zlo ljudima.⁵⁸

U demonološkim predajama o vješticama čest je motiv svekrve, muža i žene:

Živila jedna obitelj u kojou su bili svekrva, muž i žena. Svekrva bi i stalno u večer gonila leć. Jednu večer nevista reče: „Ja iđen leć!“ pa pođe za mužon koji jon je otiša leć, ali ostade kraj vrata da ćiri. Svekrva se um'la, razdrilila, uzela metlu i metlom tri puta udarila o komin i rekla. „Ni od kamen, ni od drvo, ni od orajovu ljusku!“, sila na metlu, zamavalala rukan i nestalo je.

Nevista se digla i počesjala i reče: „I od kamen, i od drvo, i od orajovu ljusku“ i poletje. Dok je letjela, svaki čas se udarila i od kamen i od drvo. Došla je na isto misto di i njezina svekrva. To je bilo puno žena vištica što su sidile oko vatre. Kad su se vratile kući, žena je bila krvava i istučena, pa jon je muž vika. Priznala je di je bila i muž ju je odveja popu na ispovid. Od tog dana nikad više nije išla na to misto.⁵⁹

Česte su demonološke predaje u kojima se demonska bića pretvaraju u životinje:

Čovjek iz Ogorja prinoćia je jedne lipje litnje noći dok je čuva svoje koze blizu sela. Počelo mu se spavat i pokrija se priko glave pokrivačem i lega na leđa. Kako je bila vedra noć, krpz pokrivač je vidia glavu koze koja mu se nagnila nad facu. Svatija je da to nije jedna od njegovih koza, ali je nije otira, nego je samo pomislija na to kako bi bilo da je malo povuče za bradu koja mu je bila skoro uz pokrivač. Ipak, nije to učinia. Zaspja je i zaboravija na to.

Nakon jedan-dva dana ga je zabolilo pa su ga uputili na neku babu, narodnog likara, da je sačeka pridvečer kraj crkve Svih svetih u susidnoj župi. Vrime je bilo oblačno cili dan i čak je svitalo u daljini. Sklonija se u šupljinu jednog velikoghrasta i tu, u šumi, pričeka babu. Ona je došla i rekla mu savjet kako će se izličit, a kad je išla ća, ka usput mu napomenila:

„Dobro si učinija šta me nisi onu noć povuka za bradu...“⁶⁰

⁵⁸ Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 82.

⁵⁹ Isto, str. 87.

⁶⁰ Isto, str. 89.

2.4.2. Vukodlaci

Vukodlaci su česta demonska pojava, a obično su predstavljali mrtvace koje izlaze iz grobova zbog grijeha koje su počinili za života. Jedan je od obilježja tih mrtvaca da se nakon izlaska iz groba pretvore u životinju. Kao i vještice, zli su i nanose ljudima bol.

U hrvatskoj se tradiciji ustalio običaj čuvanja pokojnika od mačke ili psa jer se vjerovalo da ukoliko mačka ili pas prijeđu preko pokojnika on postaje vukodlak. Moguće ih je uništiti ako ih svećenik probode kolcem načinjenim od gloga ili drena.

Vukodlak Roko

Vjerovalo se da će se pokojnik povukodlačiti ako preko njega prijeđe pas. Roko se povukodlačio jer je preko njega u mrtvačnici prešao njegov lovački pas:

Umra je lovac koji se zva Roko. Priko negovog tila šta je ležalo u mrtvačnici priša je njegov lovački pas. Lovca su pokopali, ali su ga posli znali vidit kako oda okoolo sa svojin pason. Roka su pripoznali po svom specifičnom hramanju dok oda. Nakon nekog vrimena je održana misa za njegovu dušu koja je posli toga napokon našla mir i ljudi su ga prestali viđati po selu. Priča se i to da nije tada naša mir, nego zato šta mu je grob bio otvoren isprid popa i još par ljudi, pa su ga uboli trnom, zbog čega mu je iz tila istekla cila krv i ostali samo kost i koža. Posli toga se više nije ukaziva.⁶¹

Vukodlak u obliku mješine

Pučko je vjerovanje da se vukodlak pojavljivao u obliku mješine. Ako je za života bio pijanac, mješina bi bila puna vina, a ako nije bio pijanica, mješina je bila puna vode:

Po silima je bilo razno razni priča da vukodlaci ulaze u torove, sišu krv životinjama, da sišu i ljudima. Za obranu je bija glogov kolac da probuši mišinu da izduši. On nije u mišini ima ni kosti ni mesa... koju bi ženu nazvali višticom, a muškarca višcon, virovalo se da se oni poslin smrti vraćaju ko duhovi vukodlaci.⁶²

⁶¹ Isto, str. 114.

⁶² Isto, str. 115.

O vukodlacima

Meni moja mater pokojna pričala dok san bila dite da noći na groblju ono kad pa'ne sunce mrtvi izlaze iz grobova pa stoje vanka sve dok se ne svane. A kad bi se potrevalo da je i misec pun onda bi dolazili i vukodlaci. Govorilo se da oni isto ovako ka i mi šta sidimo vanka liti kako mi kažemo na silo se iđe, tako i oni samo na groblju. Onda ako je pun misec onda kažu dođu i vukodlaci jer oni izlaze samo na puni misec. Toga smo se mi ka dica uvik bojali, a kako smo gonili blago znaš tamo na one ledine iza crkve, onda bi gledali šta prije ić kući. Nekad bi mi znali kad zazvoni „Zdravo Marija“ već bit na po puta, onda bi malo čekali u onin ogradon da ne dođemo ranije nego šta bi tribalo odma bi nas vikalo jer je običaj da kad se čuju zvona da se iđe kući. Znan da smo mi ka govorili bižmo sad će se dignit mrtvi.⁶³

2.4.3. More

More su jedan od naziva za vještice, a prikazuju mlade djevojke koje su postale vješticama. Vjeruje se da su naziv „more“ dobile jer umaraju, one neće ubiti čovjeka, ali ga umaraju i uživaju u njihovoj nemoći. U Zagori se vjerovalo da se more rađaju u bijeloj košuljici i kako bi oslobodili dijete od te košuljice i života koji bi preživjelo kao mora trebalo je glasno izreći sljedeće: *Nije vila ni vištica nego prava kršćanica*. More osjećaju zadovoljstvo dok muče i guše ljude na spavaju. Protiv njihovog djelovanja bori se mnogim basmama.

Djevojčice koje su rođenjem postajale more

U Zagori se vjerovalo da se more rađaju od vještica, i da more postaju djeca koja se rađaju u košuljuci:

Ja san doživija dva puta tu pravu moru. Mora nastane tako da žena rodi dite s nekon ka košuljicon. To dite, ono kad postane cura, onda je još mora. A kad se uda, nastane vještica. Pričaju mi bila je (...) jedna još je živa – da se ona rodila tako u toj košuljici i onda joj je otac uzeja tu košuljicu – tribalo je ka skinitu tu košuljicu s nje – i bacit priko kuće tri puta govoreći: „Rodilo se dite, u bijelu odijelu; nije mora ni vještica, nego prava kršćanica“ – to se tako reče i onda neće bit mora.⁶⁴

⁶³ Kazala mi Matija Buljan (djevojačko Jukić) rođena 1935. na Biteliću

⁶⁴ Isto, str. 100.

Čovjek otkrio moru

U tradicijskoj je kulturi više načina kako se spasiti od more i kako je prepoznati:

Jedan je čovjek jako loše spava, budija se ujutro s osjećajem da ga je „nešto“ noću pritiskalo i gazilo. Zatražija je savjet od nekog ko ima znanja koji su mu rekli da spava noću na leđima, a da uz bok veže noć okrenut prema gori. Poslušao je savjet i, kad je uvečer lega i skoro zaspao, čuje je i vidi je kako mu ulazi kokoš kroz prozor. Skočila je na njega i počela ga gaziti nogama, ali se nakon kratkog vremena svojom cilom težinom nabola na nož. Odmah ga je prestala gaziti, otišla na prozor i tako ozliđena odgegala prema jednoj od kuća u selu. On je pratija da bi vidi je kuću u koju će ući, šta mu je i uspilo.

Otišla je nazad doma i ujutro posjetija kuću u koju je ušla njegova „noćna mora“, ranjena kokoš. Tamo je vidi je ženu ranjenu nožem koja je nakon kratkog vremena i umrla. Više ga nije mučila noćna mora nakon ženine smrti...⁶⁵

2.4.4. Irudica

Irudica je hrvatski naziv za Herodijadinu kćerku. Njezinu majku Hrvati nazivaju Poganicom, a tetarh Herod u hrvatskoj tradicijskoj kulturi naziva se Irudom. U folkloru Hrvata Irudica je demonsko biće koje, po narodnome vjerovanju, predvodi olujno nevrijeme praćeno jakim grmljavinom.⁶⁶ Na otocima Hvaru i Braču vjeruje se da je Rudica kćer jednog kršćanskog kralja koju je dobio sa ženom koja je bila pogana. Vremenski period u kojem je vladao spomenuti kralj poklapa se sa vremenom kada je živio i sv. Ivan Krstitelj kojeg je kralj na nagovor poganog naroda zatočio i bacio u tamnicu.

Na dan vjenčanja Rudica je na nagovor majke Poganice tražila od oca da odrubi glavu sv. Ivanu. Kralj koji je bio i protiv toga da se sv. Ivan zatoči molio je Rudicu da odustane od tog zahtjeva. Rudica je ustrajala u svojoj odluci i otac je popustio te naredio da se sv. Ivanu odrubi glava. Otočani vjeruju da je Bog onoga trenutka, kad je rukom dotaknula glavu Ivanovu, pustio da u nju udari velika sila gromova koji su je ponijeli "u svijet i da se od onda uvijek skita

⁶⁵ Isto, str. 106.

⁶⁶ Dragić, Marko, Irudica u hrvatskom folkloru, Croatia et Slavica ladertina, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2017., str. 135.

tamo amo, od mjesta do mjesta, od praga do praga, pitajući za zaklonište, ali nitko pametan ne će da joj ga dade, jer gromovi uvijek u nju pucaju.⁶⁷

Na Hvaru i Braču Rudicu progone:

*Biži, biži, Rudica,
Mater ti je Poganica,
Od Boga prokleta,
Od svetog Ivana sapeta
Križ ide po nebu,
Za njim Diva Marija;
Sinka svoga molila:
Učin', sinko, pravo.
Bog je dao svetom Petru ključe,
Da otvori Višnji raj,
A u raj u veselo, A
u paklu teselo.
Biži, biži, Rudica i t. d.⁶⁸*

Vrgorački puk moli sv. Ivana ognjenoga da gromove odagna u puste gore, gdje zvono ne zveči, gdje pivac ne pjeva:

*Iru, Iru, Irudice,
majka ti je Poganica,
od Boga prokleta,
od svetoga Ilije sapeta.
U gorici tuli rog,*

⁶⁷ Isto, str. 139.

⁶⁸ Isto, str. 139.

*pomoga nas mili Bog
i Sveti Ivan ognjeni
koji od nas groma odgoni.
Pucaj grome u puste gore,
gdje Gospa ne kleči,
gdje zvono ne zveči,
gdje pivac ne piva,
gdje ljudi ne stanuju.⁶⁹*

2.5. Eshatološke predaje

Eshatološke predaje pripovijedaju o potresnom pojavljivanju ubijene tek rođene vanbračne djece, umrle nekrštene djece i ubijenih odraslih osoba. Ubijena i umrla nekrštena djeca pojavljivala su se noću, kriveći se u bijelim haljinicama sa svijećom u ruci.⁷⁰ Poznato je nekoliko naziva za takvu djecu, a razlikuju se od mjesta do mjesta pa tako u Dalmaciji imamo naziv macići, u istočnoj Hercegovini drekavci, u zapadnoj Hercegovini krivljaci, na jugu Hrvatske tintilinići. U Kaštelanskoj se zagori također koristi naziv tintilinići kao i u dubrovačkom području.

Eshatološke predaje pričaju i o potresnom pojavljivanju odraslih osoba te o pokojnicima koji su ustali iz grobova jer nisu ispovjedili svoje grijeha.⁷¹

Kad mrtvi ustanu

Motiv nemirne duše koja se ustajala iz groba nalazi se u predaji:

E, istina je to! Bilo je to jedanput u Unešiću, zakopaj mrtvacu, ujutru mrtvac vanka. Nisu znali šta će više pa ošli vratru. Moj dit i ko got je od lovaca ima pušku, išli su uvečer gledat i čekat na tom groblju.

⁶⁹ Isto, str. 150.

⁷⁰ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 426.

⁷¹ Dragić, Marko, *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 121.

I u neka doba noći oko jedanaest – ponoć. Dođe od Bogačina vitar, nevrime – to sve krši, sve ka da će nestat na ovom svitu, i svi o straja pucali u taj vitar i otad višenikad tako šta nije dolazilo. Misli se da u njemu dolaze vile il vištice, al ko će znat, al najprije neka nemirna duša.⁷²

Tintilinić pod crvenom kapicom

Pričala mi moja baba kako je jednom kad je bila u paši ugledala za ovcama jednog tintilinića, mali je bio pod crvenom kapicom. Ona je prišla, a tintilinić je vikao: – Daj mi vode, ni iz neba ni iz zemlje! Tako je išao dugo za njom, ali ona se pripala i pobjegla je ispred ovaca. Kad se približili selu, tintilinić je pobjego.⁷³ (Ponikve na Pelješcu)

3. Legende

Legenda je vrsta priče uglavnom religioznog karaktera koja govori o svetcima, sveticama, mučenicima i mučenicama. Legende imaju važnu ulogu među pukom jer se u sadržaj o kojem govore vjeruje. Obično govore o životima svetaca, njihovoj mucu i smrti te čudesima koje su činili. Legenda je kao književna vrsta u srodstvu sa predajama. No legenda (i legendarno) se i razlikuju od tipične predajne strukture jer je najčešće religijske motivike ili nosi neke nejasne i povijesne, pojedinačne i kolektivne asocijacije, a odlikuje se iznimno brojnim fantastičnim elementima.⁷⁴

U djelu Razgovor ugodni fra Andrije Kačića Miošića navode se legenda o kralju Vladimiru i s. Juri. Ta se legenda i 2006. g. kazuje u Sinju, Trogiru, Metkoviću, Širokom Brijegu i Jajcu.⁷⁵ U hrvatskoj usmenoj književnosti prisutne su mnoge legende, a veliki broj njih govori o čudotvornim slikama, kipovima, grobovima mučenika i mučenica, sv. Juri itd. u

U ovom će se radu na poseban način prikazati legenda o slici Čudotvorne Gospe Sinjske.

⁷² Isto, str. 122.

⁷³ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 428.

⁷⁴ Botica, Stipe, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb. 2013., str. 446.

⁷⁵ Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008., str. 448.

Legenda o nastanku grada Drniša

Dugo je vremena u historiografiji postojala teorija o tome kako je grad Drniš osnovan od strane Osmanlija i kako njegov toponim dolazi iz perzijskog jezika te kako u prijevodu znači „Vrata u polje“. S vremenom se tako i u narodu uvriježila legenda o osmanskome osnutku grada Drniša po osvajanju ovog područja 1522. godine. No, navedeno tumačenje i legenda odbačeni su u drugoj polovici 20. stoljeća kada je otkriven jedan kupoprodajni ugovor datiran u 8. ožujka 1494. godine koji jasno bilježi pojam „drniško područje“, odnosno toponim Drniš. Među ostalim istražujući za svoj diplomski rad, našao sam u jednom članku na karti Dalmacije koja se pouzdano datira između 1505. i 1510. godine, a koja svjedoči o utvrdi Drniš prije osmanskih osvajanja na području Petrova polja.

Iako mi povjesničari iz svega navedenog možemo iznijeti konačan zaključak kako grad Drniš nije osnovan od strane Osmanlija, među običnim pukom i dan danas kola legenda o tome kako je grad osnovan od strane ondašnje velesile Osmanskog Carstva.⁷⁶

Legenda o nastanku imena rijeke Čikole

Tijekom srednjovjekovnog razdoblja, a prije osmanskog osvajanja Drniša, rijeka Čikola nosila je ime Poljiščica. Dolaskom Turaka u 16. stoljeću dolazi i do promjene naziva same rijeke. Prema jednoj legendi, rijeka je dobila ime po djevojci Čiki koja je, ako se dobro sjećam, bila zaljubljena u jednog osmanskog veledostojnika. S obzirom kako je bila riječ o nesretnoj ljubavi, Čika se bacila s Gradine u kanjon rijeke koja se potom krenula nazivati po njoj.

S druge strane, postoji legenda o kojoj sam više puta čitao i koja je znatno poznatija u narodu. Još u srednjem vijeku postojala je utvrda Bogočin na sjevernijem dijelu rijeke Krke i utvrda Ključ u donjem toku rijeke Čikole. Kako legenda kaže, Miljeva, kćer gospodarice utvrde Ključ, trebala se udati za Bogdana, sina kneza Bogoja od Bogetića. Na vjenčanje Miljeve i Bogdana došli su brojni uzvanici, a među njima bilo je sedam banova i dvanaest župana. Kad su svatovi došli pred Bogočin – utvrdu koju je Bogoje sagradio za svoga sina Bogdana, doletio je veliki zmaj koji je oteo

⁷⁶ Kazao mi kolega Frane Prpa, rođen 1998. godine u Drnišu

Miljevu i odveo je u jezero koje se naziva Brljan. Kako bi spriječio zmaja, Bogdan se bacio za zmajem te se na kraju utopio. Nakon ovog nesretnog događaja, knez Bogoje je razdijelio svoj imetak banovima i narodu i podigao je utvrde Čučevo i Nečven. S druge strane, kako bi dala spokoj duši svojoj kćeri Miljevi i njenom nesuđenom suprugu Bogdanu, dala je sagraditi kulu prema Ključu u kojoj su stalno gorile svijeće. Od tada se i rijeka, koja je tekla podno sela Ključ, naziva Čikola po Miljevinoj majci Čiki.⁷⁷

3.1. Čudotvorna slika Gospe Sinjske

Najvrijednije što Sinj i Cetinski kraj imaju jest Čudotvorna slika Blažene Djevice Marije – Majke od Milosti.⁷⁸

Prije nego li su je ramski franjevci pod vodstvom fra Pavla Vučkovića prenijeli u Sinj, čudotvorna slika Majke od Milosti nalazila se u Rami, u crkvi na Šćitu. Crkva na Šćitu datira iz 14. stoljeća, a dokaz tomu je i godina 1402. napisana na kaležu kojeg su franjevci bježeći pred osmanlijskom vojskom zajedno sa slikom prenijeli u Sinj. Predivnu sliku Majke Božje do danas nepoznatog autora, naslikanu na platnu dužine 58cm i širine 44 cm na Šćit je kako se vjeruje donio sv. Jakov Mikaljski.

Za vrijeme turske okupacije crkva, samostan i fratri na Šćitu stradali su četiri puta: 1557., 1653., 1662., 1667., a peti put 15. listopada 1682. godine crkvu su zapalili pravoslavci s Vukovskoga i Ravnoga kod Kupresa.⁷⁹ U svim tim napadima jake turske sile Gospina bi slika uvijek ostala netaknuta. Turci su 21. travnja 1557. godine opustošili, zapalili i porušili samostan te mrcvarili, mučili i ubili šest redovnika: fra Luku iz Broćna, fra Lavoslava iz Vrljike, fra Luku iz Duvna, fra Marka iz Tihaljine, fra Petra iz Rame, ime šestoga redovnika nije poznato.⁸⁰ Na ruševinama samostana i crkve na Šćitu jedan je musliman pronašao požarom neoštećenu sliku i sklonio je u svoj hambar sa žitom. Tako je postao svjedokom čuda koje mu se dogodilo. Naime dok je slika Majke od Milosti bila u hambaru, žito se trošilo, ali se hambar nije praznio. Nakon što se povjerio susjedu, on ga je po dolasku franjevacu prijavio i tako je slika vraćena u ruke fratara. „Godine 1856. u prekapanju ruševina stare crkve i samostana nađen je prijepis nadgrobna natpisa koji je tada poslan franjevačkomu starješini Martinu Nediću, a on ga je dostavio Jeronimu Vladiću. Natpis glasi: *Iam iustificati in coelis, quamuis corpora iacent in*

⁷⁷ Kazao mi kolega Frane Prpa, rođen 1998. godine u Drnišu

⁷⁸ Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice Hrvatske Sinj, Sinj, 2012., str. 139.

⁷⁹ Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croatica et Slavica Iadestina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., str. 154.

⁸⁰ Isto, str. 156.

terris. (Već su blaženi na nebesima, iako im tijela počivaju u zemlji).⁸¹ Nakon uspješne obnove samostana i crkve 1587. i 1598. godine, samostan u Rami 1644. postao je biskupsko središte. Devet godina poslije, 1653., ponovno se dogodila pogiblja fratara na Šćitu od strane turske vojske, a crkva i samostan opet su doživjeli istu sudbinu. No i ovaj put slika Majke Božje ostala je neoštećena.

Požar koji je izbio 1667. godine ostavio je iza sebe potpuno izgorjeli samostan te su franjevci bili primorani napustiti Šćit i otići u druge samostane. Ni taj veliki požar nije uspio uništiti čudotvornu sliku. Obnova samostana brzo je napredovala i 1672. godine jedan je dio samostana već bio obnovljen.

Turski prodori nisu ostavili drugog izbora za ramske fratre i puk nego da napuste svoje domove. Tako su ostavivši sve iza sebe, predvođeni kapetanom fra Pavlom Vučkovićem iz Rame krenuli put Cetinske krajine ponijevši sa sobom čudotvornu sliku. Kad su već bili na putu prema Sinju, gvardijan fra Stjepan Matić vratio se na Šćit i zapalio crkvu i samostan kako ne bi pala u turske ruke. Nakon odlaska fratara iz Rame proći će puna dva stoljeća do njihovog ponovnog povratka. Sa obnovom crkve i samostana na Šćitu krenuo je fra Antun Vladić, a u potpunosti je dovršio Josip Ćurić.

Živa je ramska tradicija: Kad je narod selijo u Sinj ponili su Gospinu sliku. Išli su tamo uz Klanac, uz brdo. Došli su do Proslapske planine i tude će odmorit. Ka' su sili okrenu sliku prema Rami. Kažu da je tad Gospe uzdanula i rekla: "Moja Ramo, moja grdna rano!"⁸²

Kada su konačno došli do Sinja, ramski su fratri bili spremni ostati tu zajedno sa slikom, no zbog hladnih zima u Cetinskom kraju nisu se imali gdje smjestiti. Dok su se jedni smjestili u Cetinskoj krajini, Muću, Ogorju i Zagori, drugi su s Gospinom slikom otišli prema Mosoru i nastanili se u Dugopolju.⁸³ Godine 1688., dolaze do Splita nakon turskih progona te su se smjestili u jednoj benediktinskoj opatiji. Tu su skrili Gospinu sliku sve dok puk nije saznao za nju. Tražili su od franjevaca da sliku pokažu i iznesu pred narod. Iz straha da ne ostanu bez slike franjevci su je u dogovoru sa lokalnim mještanimom Jurom spremili u njegov orman u Velom Varošu. Nakon toga slijedilo je čudo. „Bubičićeva žena sve stvari koje je stavila na

⁸¹ Isto, str. 156.

⁸² Isto, str. 162.

⁸³ Isto, str. 163.

orman našla je uredno složene ispred ormana. To se dogodilo nekoliko puta. Kada su to kazali domaćinu Juri, on je ispred ormana zapalio žižak od ulja koji je neprestano gorio.“⁸⁴

Fratri se nisu mogli naviknuti na život u Splitu te su donijeli odluku da se vrate svome narodu u Sinj, gdje su odlučili podignuti crkvu i samostan. Kad su sagradili crkvu i samostan, iz Splita su prešli u Sinj 1696. god., ali nisu odmah ponijeli Gospinu sliku jer su htjeli pripremiti crkvu i samostan te potom donijeti Gospinu sliku.⁸⁵ Sliku su ostavili u rukama fra Ante Pletikosića koji je na poziv fratara donio u Sinj. Kad je došao u Radošić obavijestio je fratre da je stigao. Fratri su iz Sinja s mnoštvom vjernika u procesiji pjevajući stigli do Gospine slike, uzeli je i s veseljem, duhovnim pjesmama i štovanjem donijeli je i stavili u oltar.⁸⁶ Dolaskom Gospe u Sinj njezino se štovanje proširilo cijelim Cetinskim krajem.

Sve do 1714., godinu dana prije čudesne obrane, čudotvorna je slika bila smještena u malenoj crkvi sv. Frane. Kako se crkva nalazila na nezgodnom mjestu, franjevci su odlučili sagraditi veliku crkvu pod Kamičkom 1699.

Izgradnju crkve pod Kamičkom narod je zaodjenuo u legendu te i sada i Sinjani pripovijedaju:

*A kad su Sinjani tek donili iz Rame Gospu, oni bi je odnili u tvrđavu u crkvicu, a ona stalno bižala doli ispod Kamička u niku kupinicu. Oni je onda vrata, a ona ti opet u kupinicu. I tako stalno ona bižala. A fratri onda nisu imali šta drugo već sagrađe crkvu tuten di je bila ta kupinica. I tako je nastala naša crkva.*⁸⁷

Kad se po Cetinskom kraju proćuo glas o planiranom turskom napadu na Dalmaciju i njihovoj težnji ka osvajanju Sinja franjevci su bili primorani napustiti samostan i krenuti put Splita. Zajedno sa fra Pavlom Vučkovićem Gospinu su sliku skrili u sanduk i krenuli put grada. Prvi se na udaru snažne turske sile našao Otok, čiji su se branitelji hrabro suprotstavili, ali neprijatelj je bio jači. Od cijelog mjesta spasilo se samo tridesetak osoba preplivavši preko rijeke Cetine na drugu stranu. Žene i djecu odveli su u roblje.⁸⁸ Padom Otoka u osmanlijske ruke otvorio se put prema Sinju. Velika bitka za Sinj krenula je 8. kolovoza 1715. godine. Novoizgrađena crkva pod tvrđavom Kamičak izgorjela je kao i crkvica sv. Frane. Četiri su dana Turci nemilice iz topova tukli Sinj, a 14. kolovoza Mehmed-paša zapovjedio je opći

⁸⁴ Isto, str. 163.

⁸⁵ Isto, str. 163.

⁸⁶ Isto, str. 163.

⁸⁷ Isto, str. 164.

⁸⁸ Isto, str. 164.

juriš.⁸⁹ Puk Sinja i Cetinskog kraja sve je svoje nade položio u Gospin zagovor, moleći je za pomoć. Slika se za vrijeme opsade nalazila u crkvi sv. Mihovila na sinjskoj tvrđavi.

Nakon nekoliko napada, turska se vojska iznenada povukla. U silnom strahu nitko ih nije mogao zaustaviti u bijegu, a Mehmed-paša Čelić zajedno sa vojskom povukao se put Livna. Deset tisuća turskih vojnika izgubilo je život u borbi u Sinju, a preživjeli su pripovijedali o tome kako bi svake noći za vrijeme napada vidjeli ženu obasjanu jakom svjetlosti. Čudotvorna Gospa Sinjska uslišala je molitve svoga puka te se Sinj uz pomoć svoje zaštitnice koju na poseban način slave 15. kolovoza, obranio od snažnog neprijatelja,

Mnoge su predaje o čudesnoj obrani Sinja koje narod i danas pripovijeda. Među njima je i sljedeća:

„Fratar Vučković, znaš da je to danas naše prezime i di žive, e, njega su ti Turci uvatili kod Čitluka, tamo di ti je ona kula i jadnoga su ti odveli tamo u onaj svoj grad. O Vučkoviću ti se nije znalo ništa nekih pet godina a onda in je on uteka i vratijo se u Sinj i nastavijo branit grad. Za to vrime Turci su ti malo pomalo osvajali ova mista i približavali se našem gradu, pa je ljude uvatila panika i počeli su polako bižat svojoj rodbini, a onda ti se odselilo puno svita i više se nisu vratili. U gradu ti je ostalo zericu svita, sedamsto vojnika i oni fratri šta su došli iz Bosne i Rame a svi su utekli na Stari grad. Brzo su ti Turci osvojili okolna mista i tako došli do nas. Godine 1715. počeli su ti oni osvajat Varoš, i popalili su sve, a izgorija je i onaj samostan šta je bijo na pijeci. Kad su ti doli sve popalili uputili su se oni na Stari grad, a ljude ti je gori uvatila panika jer je Turaka bilo šezdeset iljada a branitelja i puka niti iljadu. Onda su ti fratri izvadili sliku naše Gospe i u onoj maloj pećini su ti se počeli molit. Turci su počeli navaljivat, a fratrima se pridružijo i obični narod i dva dana i dvi noći su ti molili Gospu da in pomogne. Najveća navala je bila sa 14. na 15., na Gospin žežen, a 15. ti se desilo čudo. Ljudi su se molili dva dana i dvi noći a pridružili su in se i branitelji i naša Gospa ih je čula. Sva u bilu pojavila se na gradskin zidinama, pogledala u svoje vjernike i ispružila ruku prema Turcima. Kažu da je odala po gradskin zidinama a da su Turci počeli bižat, a neki da su umirali na mistu. Svit priča da je na njih poslala kugu, a meni ti je moja baba pričala da in je dala srdobolju i oni su ti se rabižali, a velik dio njih se utopijo u Cetini koja je onda naglo narasla. I nikad ti se više oni nisu u naš kraj vratili.“⁹⁰

⁸⁹ Isto, str. 165.

⁹⁰ Isto, str. 165.-166.

Kako znak izrazite zahvalnosti za pomoć vjerni su štovatelji Gospe Sinjske zajedno sa hrabrim braniteljima okrunili Gospinu Sliku zlatnom krunom.

„Gospina kruna povezana je s tvrđavom, mjestom gdje su branitelji branili, a Gospa obranila te su u zahvalu dali okruniti njezin lik. Tri velika zlatna srca su izraz ljubavi Božje prema nama i naše ljubavi prema Bogu, bližnjemu i domovini. Crvenom su bojom sa strana istaknute godine 1715. i 2015., a crvena boja označuje život, ljubav i žrtvu. One su povezane s krunicom, tj. stalnim molitvama našeg hrvatskog naroda upućenom Gospi kao zagovornici i posrednici Božje milosti. Na krunicu je zato položena brojka 300 – oznaka jubileja u kojoj je križ – znak i temelj naše vjere, oslonjen na niz crveno-bijelih kvadratića, na čijem je kraju, u desnom kutu, stavljena slika u dinamično položenom kvadratnom okviru, otvorenom s desne strane simbolično naznačujući otvorenost budućnosti, kao i dio desne donje strane loga.“⁹¹

Na njenom dnu piše: IN PERPETUUM CORONATA TRIUMPHAT ANNO MDCCXV – Zauvijek okrunjena slavi slavlje 1715.

„Sam Bog izabrao je Sinj da bude mjesto štovanja Isusovoj i našoj Majci. Tko će izbrojiti sve fratre koji su u sjeni njenog oltara stasali, u njenom Svetištu Bogu i hrvatskom puku služili, o njoj pjesme pjevali, knjige pisali, Svetište njeno ukrašavali, slavu njenu širili! Ili izbrojiti Gospine hodočasnike i štovatelje koji dođoše u Sinj i nađoše utjehu i mir!

I zaključno: možemo samo ustvrditi: povijest Svetišta Čudotvorne Gospe Sinjske je, kao i povijest hrvatskog naroda, teška i mukotrpa, ali pobjednička i slavna. Na ovaj čisti izvor Majci od Milosti dolazili su naši pradjedovi, djedovi i očevi... Dao Bog i Čudotvorna Gospa Sinjska da se to hodočašće nastavi, da dolaze naša djeca, unuci i praunuci, da ta vjernička rijeka teče uvijek, zauvijek, do kraja!“⁹²

⁹¹ Ivan Grgat o logu kojem je nacrtao za 300. obljetnicu, *Zauvijek okrunjena*, Zapisi o Gospinim jubilejima, Franjevački samostan Gospe Sinjske – Sinj, Sinj, 2020., str. 159.

⁹² Marić, Mirko, *Sinj i njegova Gospa*, Ogranak Matice Hrvatske Sinj, Sinj, 2012., str. 215.

Slika 1: Slika Čudotvorne Gospe Sinjske

Slika 2: Gospin kip na starom gradu u Sinju

Slika 3: Franjevački samostan Rama-Šćit

Slika 4: Proslava Velike Gospe u Rami

4. Zaključak

Stoljećima kroz povijest među pukom su se kroz generacije prenosile usmene priče i predaje. Te priče o nekadašnjem životu, vjerskim običajima, mitskim bićima stoljećima su održavale tradiciju, a održavaju je i danas. Zahvaljujući njima danas imamo predodžbu o tome kakav je bio život u prošlosti, o čemu su učili naši predci, u što su vjerovali, čime su se bavili. Kulturna baština i tradicija bogatstvo je svakog naroda. Hrvatska tradicija i kultura svoje korijene seže u daleko sedmo stoljeće kada su Hrvati prvi put došli na ove prostore. Unatoč teškoj sudbini našeg naroda koja nas je pratila kroz povijest, naši su predci svojim životom održavali tradiciju i prenosili je na sljedeće naraštaje, a tim putem došla je i do nas danas. Naša je dužnost kao mlađe generacije nastaviti njihov put, čuvati i očuvati svu tradiciju koju imamo i prenijeti je na naše potomke, na buduće generacije kako bi je očuvali od zaborava. Ne smijemo dopustiti da svo ovo tradicijsko blago koje imamo ostane zaboravljeno. Čuvajmo i volimo svoju tradiciju, kulturnu baštinu i domovinu te budimo ponosni što smo dio nje.

Literatura

1. Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Školska knjiga, Zagreb, 2013.
2. Botica, Stipe, *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*, Školska knjiga, Zagreb, 1995.
3. Dragić, Marko, *Povijesne i etiološke predaje iz Otoka Sinjskoga*. Tragovi tradicije, znakovi kulture (Zbornik u čast Stipi Botici) (ur. Evelina Rudan; Davor Nikolić; Josipa Tomašić) Hrvatska sveučilišna naklada, Hrvatsko filološko društvo, Matica hrvatska. Zagreb, 2018. 283.-297.
4. Dragić, Marko, Hrvatske povijesne i etiološke predaje o ilirskoj kraljici Teuti, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, 16 (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2018, 279-296.
5. Dragić, Marko. *Tradicijske priče iz Zagore*, Književni krug Split; Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split 2017.
6. Dragić, Marko. Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskoga zaleđa. Godišnjak Titius 10. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., 219.-240.
7. Dragić, Marko, Irudica u hrvatskome folkloru, *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2017. 135-155.
8. Dragić, Marko, *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croatica et Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, 2016., 153-177.
9. Dragić, Marko, *Danak u krvi u romanu „Na Drini ćuprija“ i u suvremenom pripovijedanju*, HUM časopis Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Mostaru, br. 8, Mostar, 2012., str. 123.-140.
10. Dragić, Marko, *Lada i Ljeljo u folkloristici Hrvata i slavenskom kontekstu*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 5, Split, 2012., str. 43.-62.
11. Dragić, Marko, *Starohrvatske povijesne teme u suvremenom narodnome pripovijedanju*, Zbornik radova Filozofskoga fakulteta u Splitu, 2-3, Split, 2009., str. 21-44.
12. Dragić, Marko, *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
13. Dragić, Marko, *Književna i povijesna zbilja*. Hrvatsko kulturno društvo napredak, 2005.

14. Jureta, Ante. Demonska bića u Zagori. *Ethnologica Dalmatica* 24. Etnografski muzej. Split, 2017. str. 43-57.
15. Kekez, Josip, *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. Poboľšano izdanje, Globus, Zagreb, 1986.
16. Kekez, Josip. Leukorn i djevojka bez grijeha. Slike i prilike pripovijedane u Hrvata. Hrvatsko filološko društvo. Zagreb 1989.
17. Kekez, Josip. Prva hrvatska rečenica: pogledi na suodnos usmene i pisane hrvatske književnosti. Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb. 1988.
18. Kežić Azinović, Anita; Dragić, Marko. 2006. Demonološke predaje Hrvata u Ljubuškom. Hercegovina. Godišnjak za kulturno i povijesno naslijeđe, 20. Mostar, str. 63.-88.
19. Marić, Mirko. Sinj i njegova Gospa, Ogranak Matice Hrvatske Sinj, Sinj, 2012
20. Širić, Josipa. 2015. Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, 387-398.
21. Tomašević, fra Luka *Između zemlje i neba, (Vjera i moral u životu kršćana Sinjske krajine u 18. stoljeću)* Knjižnica «Gospa Sinjska» knjiga br. 6, Sinj 2000.
22. *Usmene pripovijetke i predaje*, priredila Maja Bošković-Stulli, SHK, MH, Zagreb 1997.
23. Zauvijek okrunjena, Zapisi o Gospinim jubilejima, Franjevački samostan Gospe Sinjske – Sinj, Sinj, 2020

Sažetak

Usmena je književnost najstariji oblik književnosti kakvu danas poznajemo. Narodne predaje i legende najvažnije su vrste usmene književnosti. Za predaju je karakteristično da se u njezin sadržaj ne mora vjerovati, dok se u sadržaj legende vjeruje i zato ima veliku važnost među pukom. Predaje se u književnosti klasificiraju na: povijesne, etiološke, eshatološke, mitske (mitološke), demonske (demonološke) i pričanja iz života. Za svaku od njih vezane su različite priče koje su se u narodu prenosile sa generacije na generaciju. Sadržaj legendi uglavnom govori o životima svetaca i mučenika, njihovoj smrti i čudesima koje su činili za života. U ovom je radu na poseban način obrađena legenda o dolasku čudotvorne slike Gospe Sinjske iz Rama u Sinj. Sliku su da bi je spasili ramski franjevci bježeći od opasne osmanlijske vojske prenijeli iz samostana na Šćitu u Sinj. Ta je legenda najvažnija legenda za cijeli puk Cetinske krajine, a Gospina je slika najdragocjenije što imaju.

Ključne riječi: Gospa Sinjska, legenda, Rama, Sinj, usmena književnost

Abstract

Oral literature is the oldest form of literature as we know it today. Folk tales and legends are the most important types of oral literature. The common people choose whether to believe in the content of a folk tale, while the content of a legend is utterly believed in and therefore has great importance among the common people. In literature, folk tales are classified into: historical, etiological, eschatological, mythical (mythological), demonic (demonological) and stories from life. Different stories, which have been passed down from generation to generation, are related to each of the above. The content of the legends mainly talks about the lives of saints and martyrs, their death, and the miracles they performed during their lifetime. In this work, the legend about the arrival of the miraculous image of Our Lady of Sinj from Rama to Sinj, is treated in a special way. The image was transferred from the monastery on Šćit to Sinj, in order to be saved by the Franciscans of Rama fleeing from the dangerous Ottoman army. This legend is the most important legend for the common people of Cetinska krajina, and the image of Our Lady is the most precious thing they have.

Keywords: Our Lady of Sinj, legend, Rama, Sinj, oral literature

**THE POETICS OF ORAL TRADITIONS AND LEGENDS
WITH A SPECIAL REFERENCE TO THE MIRACULOUS
IMAGE OF OUR LADY OF SINJ**

Popis priloga:

Slika 1: izvor: Album „Gospe Sinjske“

Slika 2: izvor: Foto studio Ivan – Sinj

Slika 3.: izvor: Franjevački samostan Rama-Šćit

Slika 4.: izvor: www.rama-prozor.info

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja JOSIPA BUJAN, kao autor/ica završnog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

Poetika predjela i legendi s posebnim partom na sliku čudotvorne slike Gospe Sinjske

koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa *Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima* i dobrom akademskom praksom.

Korištenje završnog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 23. 9. 2022.

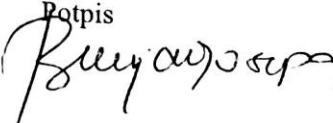
Potpis
Josipa Bujana

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja JOSIPA BUJAN, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e prvostupnika/ce hrv. jezik i književnost, pojeht, izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio završnog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 23.9.2022.

Potpis

OBRAZAC I.P.

**IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOG / DIPLOMSKOG RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU**

STUDENT/ICA	JOSIPA BULJAN
NASLOV RADA	Poetika predaja i imenati s posebnim osvrta na sliku ljudstvene slike Gospe kraljevske
VRSTA RADA	Završni
ZNANSTVENO PODRUČJE	Humanističke znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Filologija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	prof. dr. sc. Marko Drogić
KOMENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. prof. dr. sc. Marko Drogić 2. dr. sc. Nikola Sunara 3. doc. dr. sc. Lucijana Armanda - Šundov

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/ica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

a.) u otvorenom pristupu

b.) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu

c.) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružiti odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnog ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 23. 9. 2022.

mjesto, datum

Buljan Josipa

potpis studenta/ice